

УДК 378.102
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.23>

Л. В. Роміцина

викладач кафедри методики викладання навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Стаття присвячена аналізу поглядів на проблему навчальної мотивації на уроках математики. Досліджено проблему мотиваційної складової сучасного уроку математики через впровадження в освітній процес креативних завдань, що сприятимуть розв'язанню проблеми освіти: навчити та підготувати випускника, спроможного повноцінно реалізуватись в житті. Розглянуто існуючі підходи до формування навчальної мотивації учнів. Розкрито поняття мотивації, навчальної мотивації; визначено умови формування навчальних мотивів. Пріоритетним завданням Нової української школи є спрямування учнів на вироблення позитивної мотивації та підвищення інтересу до навчання. Основним у педагогічному мистецтві вчителя є вміння спонукати, а не примушувати. Для кращого переходу на нову систему освіти, яка спрямована на формування в школярів бажання вчитись, досягати відповідних цілей, першочерговим завданням є розвивати в учнів інтерес та формувати позитивну мотивацію до навчання. Урахування індивідуальних особливостей учнів та створення відповідних виховних ситуацій, сприятиме розвитку їхніх потенційних можливостей і бажання отримувати новий досвід у процесі навчання.

У статті розглянуто різні наукові напрями дослідження мотивації. Зазначено, що одна з найпоширеніших класифікацій мотивів передбачає їхній поділ на зовнішні та внутрішні. Внутрішніми називають мотиви, які безпосередньо пов'язані із самою діяльністю, прагненням виконати певну діяльність заради самого процесу діяльності, відчуттям задоволення та радості від цієї активності, а не для одержання винагороди чи внаслідок зовнішніх вимог. До зовнішніх відносять інші мотиви, які спонукують учня до цієї діяльності. Мотивація є головною рушійною силою будь-якої діяльності людини, і освітня діяльність не є винятком. В сучасних умовах знання в чистому вигляді втрачають сенс. Чим краще знання адаптовані до практичного застосування, тим ширше та сміливіше мислення, відповідно, тим більше шансів на успіх у будь-якій сфері життя.

Ключові слова: мотивація, мотив, навчальна мотивація, пізнавальний інтерес, методи стимулювання, ситуація успіху, зовнішня та внутрішня мотивація.

Постановка проблеми. Освітня реформа «Нова українська школа» триває з 2018 року та всупереч проблемам, вже підійшла до рівня базової освіти. За новим Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, та новими модельними навчальними програмами, що реалізують цей стандарт освіти, з першого вересня почали працювати учні 5 класів усіх закладів загальної середньої освіти України. Головна мета реформи – створити школу, в якій буде комфортно вчитись і яка забезпечить учнів практичними навичками, що застосовуються у повсякденному житті, нову школу, де навчать вільно висловлювати власну думку, мислити критично, проводити власні експерименти. Довгостроковою метою освіти залишається підвищення її доступності та якості, а головним завданням – постійний рух у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування мотивації навчання

завжди була актуальною в психолого-педагогічній літературі, що потребує подальшого вивчення у зв'язку із зростанням вимог сучасного суспільства до процесу та результатів навчання, новими умовами освітнього процесу у школі. Вивченням питання мотивації навчання у педагогіці та психології займались М. І. Алексєєва, Л. І. Божович, П. А. Гончарук, А. К. Маркова, Г.С. Костюк, М. Лук'янова, В. А. Семиченко, та інші [1; 4; 7; 10]. Дослідження, проведені ще у 50–60-х рр. під керівництвом Л.І. Божович, продемонстрували, що зміст навчання, його значущість для подальшого життя є основою мотивації. Сьогоднішні учні демонструють стійке зниження бажання вчитися вже в середині другого класу, і загалом у сучасній школі спостерігається негативна динаміка навчальної мотивації [2, с 44].

За науковими дослідженнями, окреслюють таку послідовність прояву мотивації:

- внутрішня мотивація;

- пізнавальний інтерес;
- позитивне ставлення до предмету.

Мотивація – сукупність взаємопов'язаних мотивів, які визначають спрямованість поведінки, впливають на емоції, прагнення переживання та установки [7, с.19].

Внутрішня мотивація виникає під впливом внутрішнього дискомфорту (людина діє, щоб отримати внутрішнє задоволення, отримати позитивний психологічний стан); діяльність організовується за власною ініціативою, не залежить від чужої волі. Зовнішня мотивація виникає під впливом і тиском зовнішніх імпульсів – вимог, наказів, примусів, викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чийсь волю).

Аналізуючи потужний науковий доробок вчених можна виділити п'ять рівнів навчальної мотивації учнів на уроках:

перший: високий рівень шкільної мотивації до навчальної діяльності; у таких учнів добре (в окремих випадках навіть дуже добре) розвинений пізнавальний мотив, прагнення якнайуспішніше виконувати не тільки всі запропоновані завдання, а й шкільні вимоги та вказівки вчителя; це сумлінні й відповідальні школярі, які сильно переживають свої невдачі, що іноді мають місце;

другий: достатня шкільна мотивація; учні задовільно можуть упоратися з навчальною діяльністю, мають пізнавальний інтерес; порівняно з дітьми першого рівня спокійніше ставляться до незадовільних оцінок, відзначаються нестабільною увагою, зниженням та підвищенням у налаштованості до навчання (від активної позиції до пасивної); цей рівень мотивації є середньою нормою;

третій: позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких учнів здебільшого поза навчальною діяльністю; вони досить добре почувуються у школі, із задоволенням спілкуються з друзями, з учителями; їм подобається бути учнями, мати гарний портфель, ручку, пенал, зошити; пізнавальні мотиви в них сформовані недостатньо, і тому навчальний процес їх приваблює незначною мірою;

четвертий: низька шкільна мотивація; такі учні відвідують школу неохоче, виявляють бажання пропускати заняття; на уроках часто займаються сторонніми справами, іграми; мають проблеми у навчальній діяльності, важко адаптуються до школи;

п'ятий: негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація; такі учні мають не тільки труднощі у навчанні, а й проблеми у спілкуванні з однокласниками, вчителями; школа нерідко сприймається ними як вороже середовище; в окремих випадках деякі з них можуть виявляти агресію, відмовлятися виконувати завдання, дотримуватися тих чи інших норм і правил; часто у таких дітей спостерігаються нервово-психічні порушення [6, с.23].

Мета статті: висвітлення сутності стратегій формування навчальної мотивації під час уроків математики в Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, якісна освіта це найкраще, що ми можемо дати нашим дітям. Кожен вчитель прагне, щоб його учні добре навчалися, з бажанням працювали під час уроків і виявляли інтерес до його предмету. І хоч би якими знаннями та методиками не володів вчитель, без позитивної мотивації, без створення ситуації успіху на уроці, навчання пройде повз свідомість учнів, не залишивши сліду в ньому. Сьогодні дуже часто процес навчання математики перетворюється на важкий обов'язок, важку та малопривабливу роботу.

Чому знижується навчальна мотивація? Всі діти, йдучи до школи хочуть вчитися, що відбувається потім? Існує давня мудрість: «Можна привести коня до водопою, але не можна змусити його напиться». Як же пробудити бажання вчитися, які педагогічні засоби можна використовувати для формування в учнів мотивації для отримання знань? Традиційний підхід до організації навчального процесу може забезпечити досить високий рівень засвоєння знань, умінь, навичок, але не сприяє розвитку особистості, розкриттю її потенціалу, формуванню цінностей. Тому одним із перспективних шляхів розвитку та підвищення мотивації навчання є застосування нетрадиційних методів та форм організації уроку.

Розглянемо перевірені часом стратегії, які мотивуватимуть до вивчення математики. Застосовуючи їх правильно, вчитель може відкрити для учнів радість навчання [11; 13]

1. Заохочення до читання.

Деякі експерти стверджують, що читання є запорукою успіху в житті. Підлітки, які з задоволенням читають, з задоволенням і навчаються. Неохоче навчаються ті, кому важко дається читання. Особливо позитивно впливає читання на здатність вивчення математики та природничих наук. Бажано, щоб учні 5-6 класів Нової української школи більше читали вголос на уроках. Необхідно прищеплювати любов до читання і вдома протягом мінімум 20 хвилин на день, демонструючи батьками на власному прикладі, як важливо читати з розумінням.

2. Відкрите та щире спілкування.

Учні повинні відчувати, що їхня думка важлива і коли вони висловлюють її відкрито та не почують на свою адресу зневаги, засудження або приниження, інтерес до навчання значно зростає. Вчителю треба навчитись створювати відкриту атмосферу на своїх уроках, де кожен учень зможе комфортно висловлювати свої думки чи занепокоєння. Учень – співучасник навчання, а не виконавець волі вчителя. Для цього вчителю важливо окреслити перспективи вивчення теми, визначити

мету вивчення навчального матеріалу, удосконалення навичок, необхідних для розв'язання проблем уроку. Тоді в учнів не виникне безпорадності перед новим навчальним матеріалом.

3. Демонстрація вчителем ентузіазму щодо навчання.

Якщо учні побачать на уроках, що вчитель щиро захоплений своїм предметом, то і вони, швидше за все захопляться навчанням. Вчителю треба вміти розділяти свій ентузіазм, щодо вивчення нового, бо це подорож до відкриттів, що захоплюють.

4. Використання різних форм навчання.

Науковці виділяють сім основних форм сприйняття навчального матеріалу: зорова, слухова, вербальна, фізична, логічна, соціальна та усамітнена. Хтось з учнів інформацію краще сприймає на слух, комусь треба побачити, комусь доторкнутись, а хтось сприймає краще мікс форм сприйняття. Завдання вчителя, визначити з учнем, як він краще сприймає інформацію та підтримувати найефективніший для нього стиль. Різноманітність заохочує школярів до діяльності, мотивує їхню роботу. Зрозуміло, що рольові ігри, дискусії, мозкові штурми, демонстрації, проєктна діяльність, створення аудіовізуальних презентацій, робота в малих групах – усе це активізує учнів, пробуджує інтерес до вивчення навчального матеріалу.

Під час уроків математики, де це можливо, залиште за учнем право обирати види роботи. Звісно ж, учень вибирає ті, що йому під силу. Тому він охоче виконує завдання, вибрані з переліку. Підвищенню мотивації навчання сприяє використання сучасних комп'ютерних технологій та інтерактивних моделей навчання, уроки зі створенням проблемної ситуації на різних етапах; з використанням комп'ютерного тестування, позаурочна робота з виконання проєктів і дослідницьких робіт з використанням ресурсів Інтернет.

5. Застосування гейміфікації під час уроків.

Використання ігор в Новій українській школі допомагає мотивувати до навчання. Під час гри розум учня відчуває задоволення від вивченого, вмикається дух змагання, можливість стати найкращим. Ігрові технології навчання не є новизною, але використовуються на уроках недостатньо, що знижує мотивацію до вивчення, особливо таких складних для більшості учнів предметів, як математика, фізика, хімія та ін.. В.О. Сухомлинський писав: «Без гри не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини впливається потік уявлень, понять. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості»[3] Види ігор, що мотивують: ділові, рольові, цікаві проблемні завдання, робота з інтерактивною дошкою – це гра з великим діапазоном можливостей.

6. Зосередження уваги на сильних сторонах учня.

Виявити сильні сторони учня може бути важко, коли у нього достатньо багато труднощів у навчанні. Але це є формою позитивного налаштування, яке мотивуватиме учня продовжувати вчитися. Зосередження на слабкостях лише викликає розчарування, страждання та відсутність бажання вчитися. Вчителю важливо спиратися на ті навчальні вміння, які в учнів уже сформовані. А потім добирати такий навчальний матеріал, який би викликав інтерес до пізнання нового. Наприклад, після вивчення властивостей усіх видів паралелограмів, можна запропонувати дібрати властивості трапеції (що не є паралелограмом). Учень має усвідомити, що знання потрібні йому для досягнення певної конкретної мети.

7. Підтримка в організації навчальної діяльності.

Дезорганізація типова для учнів 5-6 класів, але вона також може призвести до відчуття перевантаженості. Перевтомлені учні витрачають більше часу та зусиль на розчарування та хвилювання, ніж на навчання. Завдяки вчительській підтримці, учень менше перенапружуватиметься і перевтомлюватиметься, а відповідно буде більше вмотивованим до навчання. Перед кожним учнем доцільно ставити реалістичні вимоги. Вони, як правило, високі, але не настільки, щоб учні не могли їх виконати і тому втрачали інтерес до навчання. Нереальні цілі можуть призвести до розчарування і втрати інтересу до навчання.

8. Визнання та відзначення досягнень. Ситуація успіху.

Вчителю важливо визнавати та відзначати досягнення кожного учня. Це особливо важливо для дітей 5-6 класу, яким потрібне постійне позитивне підкріплення, щоб підтримувати їх мотивацію до навчання. Публічна похвала й винагорода сприяє підвищенню самооцінки учнів, утвердженню у колективі. Навіть незначний успіх мотивує. Зворотний зв'язок служить стимулом, важливо, щоб він був чіткий і конкретний. Учень має чітко усвідомити, у чому може бути його подальший прогрес, сильні й слабкі сторони при виконанні роботи. Нагорода за успіх – це не лише оцінка. Позитивні і негативні коментарі суттєво впливають на мотивацію. Похвала підвищує у школярів упевненість у собі, зміцнює почуття власної гідності. При найменшій нагоді слід відзначати слабких учнів навіть за докладені зусилля, навіть якщо сама робота є невдалою.

Негативна мотивація: «Треба!» Характерні слова: «Треба це зробити, інакше...» «Треба від цього позбавитись, інакше...» «Треба це негайно змінити, інакше...»

Позитивна мотивація: «Хочу!» Характерні слова: Хочу, люблю, подобається... Бажання, мрія, досягнення, повага, похвала, визнання...

Перетворюймо під час навчання обтяжливе, нудне «треба» у веселе і легке «хочу»!

Причини спаду мотивації до навчальної діяльності, на які слід звернути увагу вчителю, наступні: відношення учня до вчителя; відношення вчителя до учня; особиста значимість предмета; розумовий розвиток учня; продуктивність навчальної діяльності; нерозуміння мети навчання; страх перед школою.

Висновки і пропозиції. Головний зміст мотивації в 5-6 класах – «навчитися вчитися». У цей період закладаються основи мотивації навчання, від якої залежить рівень пізнавальних здібностей людини в майбутньому. Навчальна мотивація це – складна, комплексна система, створена мотивами, цілями, реакціями на невдачі, наполегливістю й установками учня. Навчальна діяльність є провідною діяльністю учня, основною метою якої є успішне засвоєння знань і вмінь, необхідних для подальшого ефективного використання в житті. Ні для кого не секрет, що далеко не всім дітям подобається вчитися. Причини різні: відсутність зацікавленості, лень, складнощі у засвоєнні матеріалу, психологічний стан тощо. Але результат один: немає мотивації до навчання – немає хороших знань.

Чи можна цьому зарадити? Звісно, змушувати вчитися, розповідаючи про те, що це дуже корисно та колись у майбутньому точно знадобиться – це найгірший спосіб досягти мети. Більш дієві способи мотивування школярів до навчання представлені в статті.

Отже, мотивація є обов'язковим компонентом будь-якої діяльності, зокрема й навчальної. Перспективність подальших наукових пошуків може бути спрямована на формування майстерності вчителя, бо від його педагогічного досвіду і психологічного настрою залежить використання ним таких форм і методів роботи з учнями, які сформулюють у них сталі позитивні мотиви у здобутті знань, викличуть інтелектуальні інтереси.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія освіти / гол.ред. В.Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Гуткіна Н.І., Печенков В.В. Динаміка навчальної мотивації учнів. Вісник практичної психології освіти. 2006. № 4 (9). С. 46–50.

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 95–98, С. 176–185.
4. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежиной. – М.: Педагогика, 1972. – 352 с.
5. Канюк С. С. Психологія мотивації : навчальний посібник. Київ: Либідь, 2002. С. 238–248.
6. Ильин Е. П. Мотивы человека: теория и методы изучения/ Е.П.Ильин. – Киев, 1998.–350с.
7. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. Соціальна психологія. 2006. № 2 (16).
8. Маркова А. К. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя /
9. А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
10. Овсянецка Л. П. Мотиваційна основа творчості. Філософія, соціологія, психологія : збірник наукових праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч. II.
11. Парфілова С. Л. Формування пізнавального інтересу як мотиву навчальної діяльності. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 10 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. 500 с.
12. Руда Н. Л. Врахування мотиваційних теорій як основа ефективного навчання. Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи: матер. Всеукраїн. наук.-практ. конф., (Київ, 9–11 лист. 2004 р.). К. : Наук.-метод. центр вищої освіти МОН України, 2005.
13. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» / В. А. Семиченко. – К.: Миллениум, 2004. – 521с.
14. Яворовська Л.М., Камішнікова Р.Ф., Поліванова О.Е. Психологічні особливості шкільного віку. Харків: ХНУ імені В.Каразіна, 2013. Вип. 3

Romitsina L. Strategies for the formation of educational motivation of students in mathematics lessons under the conditions of the “New Ukrainian School” reform

The article is devoted to the analysis of views on the problem of educational motivation in mathematics lessons. The problem of the motivational component of a modern mathematics lesson has been investigated through the introduction of creative tasks into the educational process that will contribute to solving the problem of education: to teach and prepare a graduate who is able to fully realize himself in life. The existing approaches to the formation of educational motivation of students are considered. The concept of motivation, educational motivation is revealed; the conditions for the formation of educational motives are defined. The priority task of the New Ukrainian School is to direct students to develop positive motivation and increase interest in learning.

The main thing in the teacher's pedagogical art is the ability to encourage, not to force. For a better transition to a new education system, which is aimed at forming in schoolchildren the desire to learn, to achieve appropriate goals, the primary task is to develop students' interest and form positive motivation for learning. Taking into account the individual characteristics of students and creating appropriate educational situations

will contribute to the development of their potential and the desire to gain new experiences in the learning process.

The article examines various scientific areas of motivation research. It is noted that one of the most common classifications of motives involves their division into external and internal. Internal motives are those that are directly related to the activity itself, the desire to perform a certain activity for the sake of the activity itself, the feeling of satisfaction and joy from this activity, and not for receiving a reward or as a result of external requirements. External motives include other motives that encourage the student to engage in this activity. Motivation is the main driving force of any human activity, and educational activity is no exception. In modern conditions, knowledge in its pure form loses its meaning. The better the knowledge is adapted to practical application, the broader and bolder the thinking, accordingly, the greater the chances of success in any area of life.

Key words: motivation, motive, learning motivation, cognitive interest, stimulation methods, success situation, external and internal motivation.